

τοῦ κ. Σιγάλα δὲν παρέχει μόνον ἐπιστημονικὰς ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ ἔθνικάς.

ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ

Ladislav Gáldi, privat-docent de philologie Romane à l'université de Bucarest, Les mots d'origine néogrecque en roumain à l'Époque des Phanariotes par—[Οὐγγροελληνικαὶ μελέται, διευθυνόμεναι ὑπὸ Ἰουλίου Moravcsik No 9.] Budapest 1939. Σελ. 158.

Ἡ ἐποχὴ τῆς διοικήσεως τῆς Ρουμανίας ὑπὸ τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων καὶ αἱ μετ' αὐτῶν σχέσεις Ρουμάνων καὶ Ἑλλήνων, πολλάκις μέχρι τοῦδε ἐξητάσθησαν καὶ πολλὰ περὶ αὐτῶν ἀντιφατικὰ ἐγράφησαν ὑπὸ ἐπιστημόνων ἀμφοτέρων τῶν ἔθνῶν. Ἡ ἐποχὴ ὅμως αὕτη ἀπαιτεῖ λεπτομερῆ ἐπιστημονικὴν καὶ ἀμερόληπτον ἔρευναν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀληθείας. Εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν συμβάλλει οὐχὶ ὀλίγον τὸ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ὠραῖον βιβλίον τοῦ κ. L. Gáldi, τὸ δημοσιευόμενον εἰς τὴν γνωστὴν σειρὰν τῶν οὐγγροελληνικῶν μελετῶν τῶν διευθυνομένων ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ἰουλίου Moravcsik, εἰς τὴν ὁποίαν σειρὰν τόσα ἐνδιαφέροντα βιβλία ἐξεδόθησαν.

Εἶναι φυσικὸν ἢ τόσον μακροχρόνιος καὶ στενὴ ἐπαφὴ τῶν δύο λαῶν, Ρουμάνων καὶ Ἑλλήνων, νὰ ἔχη ἀφήσει ἀνεξάλειπτα τὰ ἴχνη εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς αὐτῶν. Ὁ κ. Gáldi ἐξετάζει ἐν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπαφῆς ταύτης, ἤτοι τὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς δάνεια τῆς ρουμανικῆς γλώσσης κατὰ τὴν φαναριωτικὴν περίοδον.

Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ του ὁ κ. Gáldi ἀσχολεῖται γενικῶς μὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς φαναριωτικῆς ἐποχῆς καὶ προσπαθεῖ ἐκ τῶν δύο δισταμένων περὶ αὐτῆς ἀπόψεων νὰ ἐξαγάγῃ χρῆσιμα καὶ ἀμερόληπτα συμπεράσματα, κατακρίνων μὲν τὰ σφάλματα καὶ τὰς ἀτασθαλίας τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῶν Φαναριωτῶν, ἀναγνωρίζων ὅμως τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν των ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ πεδίου τοῦ ρουμανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. Gáldi χωρίζει τὰς ἑλληνικὰς λέξεις τὰς εἰσελθούσας ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν πνευματικὴν καθόλου ζωὴν, ἤτοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸ κράτος (ὄροι πολιτικοί, διοικητικοί, νομικοί), εἰς τὴν κοινωνίαν καθόλου (κοινωνικὴ ἱεραρχία, οἰκογένεια, συνομιλία, ἀλληλογραφία, διασκεδάσεις, ψυχολογία), εἰς τὸν πνευματικὸν πολιτισμὸν (σχολεῖα, τυπογραφεῖα, βιβλιοθήκαι, ἐπιστῆμαι, τέχναι) καὶ εἰς τὸν ὕλικὸν πολιτισμὸν (ἐμπόριον, βιομηχανία).

Ὁ κ. Gáldi δὲν ἐξετάζει τὰ ἑλληνικὰ ταῦτα δάνεια ἀπὸ φιλολογικῆς μόνον ἐπόψεως, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ ἐξαγάγῃ ἐξ αὐτῶν συμπεράσματα ἱστορικά καὶ νὰ ὀρίσῃ τὸν βαθμὸν καὶ τὸν τρόπον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν Ρουμάνων.

Τὸ κεφάλαιον λοιπὸν τοῦτο τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Gáldi ἀποτελεῖ σύντομον ἀλλ' ἀδρὸν σχεδιάγραμμα τῆς ὅλης φαναριωτικῆς ἐποχῆς, κατὰ τὸ δυνατὸν ἀντικειμενικὸν καὶ ἀμερόληπτον.

Εἰς τὸ δευτέρον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὴν θέσιν τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων εἰς τὴν ρουμανικὴν, διαπιστώνει δὲ ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ λέξεις εἰσαχθεῖσαι κυρίως ἀπὸ τοῦ 1745, ἀφθονοῦν ἀπὸ τοῦ 1770, ἀρχίζουσι δὲ νὰ χάνωνται ἀπὸ τοῦ 1821. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὁ περιορισμὸς τῶν φαναριωτικῶν λέξεων δὲν εἶναι τυχαῖος, ἀλλ' ἐνσυνείδητος καὶ ὀργανωμένη προσπάθεια ἐθνικιστῶν ρουμάνων συγγραφέων, τοῦ Asachi, τοῦ Ἡλιάδη καὶ λοιπῶν, οἱ ὅποιοι στρέφονται πρὸς τὰς πλεόν συμφωνούς πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ρουμανικῆς λατινογενεῖς γλώσσας

Μολονότι αἱ ἑλληνικαὶ λέξεις τοπικῶς ἐξαπλοῦνται εἰς ὅλην τὴν Ρουμανίαν (περισσότεραι εἰς τὴν Βλαχίαν, ὀλιγώτεραι εἰς τὴν Μολδαβίαν καὶ ἔτι ὀλιγώτεραι εἰς τὴν Βεσσαραβίαν, Ὀλτενίαν καὶ Δοβρουτσάν), ὀλίγαι εἰσῆλθον ὡς ζῶσαι λέξεις εἰς τὸν Ρουμανικὸν προφορικὸν λόγον, καὶ μάλιστα τοῦ λαοῦ. Αἱ περισσότεραι προέρχονται ἀπὸ τὴν γραπτὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ περιορίσθησαν εἰς τὸν γραπτὸν λόγον κυρίως τῶν μορφωμένων τάξεων τῆς ἐποχῆς.

Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ ἀποσιωπήσωμεν ὅτι λέξεις Ἑλληνικαὶ εἰσῆχθησαν καὶ εἰς τὸν προφορικὸν Ρουμανικὸν λόγον, κυρίως τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων, αὐταὶ δὲ εἶναι αἱ περισσότερον χρόνον διατηρηθεῖσαι, ἀρκοῦσαι μάλιστα καὶ μέχρι σήμερον. Διὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἀναμένομεν ἀπὸ τὸν κ. Gáldi ἰδιαίτερον ἔρευναν καὶ μελέτην.

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀνωτέρω, ἀκολουθοῦν γραμματικαὶ παρατηρήσεις, διὰ τῶν ὁποίων καταδεικνύεται ὁ τρόπος καθ' ὃν διεμορφώθησαν ἀπὸ ἐπόψεως φωνητικῆς καὶ τυπικοῦ αἱ ἑλληνικαὶ λέξεις αἱ εἰσελθούσαι εἰς τὴν Ρουμανικὴν.

Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως αὐτῆς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο μεγάλας κατηγορίας: τὰς λέξεις τὰς εἰσαχθείσας εἰς τὴν ρουμανικὴν καὶ μὴ μεταβληθείσας φωνητικῶς, αὐταὶ δ' εἶναι κυρίως αἱ λέξεις αἱ μὴ εἰσαχθεῖσαι εἰς τὸν προφορικὸν λόγον, καὶ τὰς ὑποστάσας τὴν ἐπίδρασιν τῶν φωνητικῶν νόμων καὶ τοῦ τυπικοῦ τῆς ρουμανικῆς γλώσσης. εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἄς ἐπιτραπῇ νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς: Ἐν σελ. 75-76. εἰς τὸ *metahirisi* > *metaherisi*, τὸ ε τῆς συλλαβῆς *he* δὲν ἀντικατοπτρίζει «un souvenir graphique de l'e dans μεταχειρίζομαι ἀλλὰ προέρχεται ἐκ

τοῦ Νεοελλ. τύπου *μεταχερίζομαι* (ἀόρ. *μεταχερίστηκα*)· ἐν σελ. 90 οἱ τύποι *aprosixie, mitahirisi-proistos, prehuderisi* εἶναι ζήτημα, ἂν ἐμφανίζουσι τροπὴν νοῦ ε εἰς ἰ εἰς τὴν ρουμανικὴν ἢ ἂν προέρχωνται ἀπὸ τῶν ὁμοίων ἑλλην. τύπων τοῦ βορείου ἰδιώματος.

Ὡς πρὸς τὰ σημειούμενα ἐν σελίδι 91 παρατηρῶ ὅτι οὐδόλως περιεργον εἶναι ὅτι ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Κουτσοβλάχων τὸ ἄτονον ι τῶν ἑλληνικῶν λέξεων ἀποβάλλεται, τὸ δὲ ἄτονον ο ἑτράπη εἰς υ, διότι καὶ ἐν ταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ νόμου τοῦ βορείου ἰδιώματος, καθ' ὃν οὕτω μεταβεβλημένοι παρελήφθησαν αἱ λέξεις αὗται παρὰ τῶν Κουτσοβλάχων, ἀποτελοῦν, δὲ ἀκριβῶς συγκρινόμενοι πρὸς τὰ παλαιότερα ἑλληνικά δάνεια τῆς Κουτσοβλαχικῆς, τὰ ὁποῖα δὲν ἐμφανίζουν τὴν ἀποβολὴν τοῦ ἄτονου ι καὶ τὴν τροπὴν τοῦ ο εἰς υ, στοιχεῖα χρονολογήσεως τῆς ἐμφανίσεως τοῦ βορείου ἰδιώματος (πβ. Ἀνδριώτην, ἐν ΕΕΒΣ ἐν σελ. 116 κ.ἐξ Ὁ κ. Gáldi ὑποστηρίζει ὅτι τὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν γλωσσῶν ῥήματα τῆς ρουμανικῆς γλώσσης (π. χ. *provínasi* < νὰ προβιβάσω) προῆλθον ἐκ τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ ἀορίστου καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς ὀριστικῆς, διότι οὐδέποτε ἐμφανίζεται εἰς ταῦτα ἡ συλλαβικὴ αὔξησις, ἡ ὁποία κατ' αὐτὸν ἐξακολουθεῖ νὰ χαρακτηρίζῃ καὶ εἰς τὴν Νέα Ἑλληνικὴν τὸν χρόνον τοῦτον. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο τοῦ κ. συγγραφέως δὲν φαίνεται εἰς ἡμᾶς πειστικόν, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ συλλαβικὴ αὔξησις τείνει νὰ ἐκλείπῃ ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ. Εἰς τὴν παραδοχὴν ἄλλως τῆς ἀνωτέρω γνώμης ἐμποδίζει καὶ ἡ Κουτσοβλαχικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία νομίζομεν καλύτερον πάσης ἄλλης δεικνύει ὅτι ἡ ὀριστικὴ τοῦ ἀορίστου καὶ οὐχὶ ἡ ὑποτακτικὴ ὑπόκειται ὡς βάσις τῶν ἐν λόγῳ ρημάτων. Πράγματι μόνον ἐκ τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἀορίστου θὰ ἦσαν δυνατοὶ τύποι ὡς οἱ *arulímsescu* > ἐπολέμ'σα, *ia mārusescu* > καμάρουσα, *kinse-scu* > (ἐ)κίν'σα, *csursescu* > (ἐ)ξούρ'σα, *thímsescu* > (ἐ)θύμ'σα, *zāl sescu* > (ἐ)ζάλ'σα κλπ.¹ Οἱ τύποι οὗτοι θὰ ἦτο. ἀδύνατον νὰ δημιουργηθοῦν ἐκ τῆς ὑποτακτικῆς πολεμίσω, καμαρώσω, κινήσω, ξουρίσω, θυμήσω, ζαλίσω κλπ., διότι εἰς ταύτας τὸ ι καὶ ο τονίζονται καὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὰς γνωστὰς τροπὰς τοῦ βορείου ἰδιώματος.

Ὁ ἐν σελ. 123 λαϊκὸς τύπος *iroși* ἀντὶ *afierosi*, νομίζομεν ὅτι γίνεται ἐκ τοῦ ἀορ. τοῦ *φυραίνω ἐφύρασα* (παρὰ τὸν ἐφύρανα) κατ' ἐπίδρασιν τοῦ *afierosi*².

Ὁ ἐν σελ. 125 τύπος *proftaxi* δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τροπῆς

¹ Πρ. C h r. G e a g e a, *Elementul Grec în dialectul Român*, Cernauti 1931, ἐν τῷ λεξιλογίῳ.

² Πρ. τὴν σύγχυσιν τοῦ *φ υ φ ὄ ν ω* καὶ *ἀ φ ι ε ρ ὄ ν ω* εἰς τὰ δημῶδη μεσ. κείμενα,

τῆς καταλήξεως —asi εἰς — axi ἄλλ' ἐκ τοῦ ἑλλην. ἄορ. ἐπρόφραξα παρὰ τὸν ἐπρόφρασα, τὸ δὲ ἄρωμουν. pilicsescu < πελεκίζω προῆλθεν ἐκ τοῦ ἄορ. ἐπελέκ'σα τοῦ βορ. ἰδιώματος.

Γενικῶς ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς φωνητικῆς καὶ τοῦ τυπικοῦ τῶν ἑλληνικῶν δανείων ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν περισσότερον ὑπ' ὄψιν οἱ διαλεκτικοὶ νόμοι τῆς νέας ἑλληνικῆς.

Μετὰ τὰς γραμματικὰς παρατηρήσεις ἀκολουθεῖ λεξιλόγιον τῶν εισαχθεισῶν εἰς τὴν ρουμανικὴν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεων κατὰ τὴν φαναριωτικὴν ἐποχὴν, τὸ ὅποion ὁ κ. Gáldi συντάξεν ἀποδελτιώσας ἄφθονα κείμενα τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Αἱ ἀνωτέρω λεπτομερειακαὶ παρατηρήσεις μου, οὐδόλως βεβαίως μειώνουν τὴν μεγάλην ἀξίαν τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Gáldi, τὸ ὅποion ἀποτελεῖ οὐσιώδη συμβολὴν ὅχι μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ρουμανικῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἀκριβεστέραν ἐκτίμησιν τῶν ἑλληνορουμανικῶν σχέσεων, καὶ καταδεικνύει κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικὸν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τὸν βαλκανικὸν πολιτισμόν.

Ν. Γ. ΣΒΟΡΩΝΟΣ